

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Пресиян Борисов

„Лексиката на старобългарския превод на Диалозите на Григорий Велики (Първа и Втора книга) в съпоставка с лексиката на славянския превод на неговите беседи върху Евангелието”

от проф. д-р Ангелина Минчева-Игнатова

Двете най-значителни произведения на папа Григорий Велики (†604 г.), Диалозите за живота на италианските монаси и за вечността на душата (4 книги) и Беседите върху Евангелието, имат много интересна съдба в славянската книжнина. Диалозите (или „Римски патерик” в славянската ръкописна традиция) са един от немногобройните примери за рецепция на латинско съчинение във византийската литература и оттам в старобългарската (в превод от края на IX – началото на X в.), докато Беседите върху Евангелието са преведени в рамките чехо-моравската книжнина, предполага се в края на XI в., директно от латинския им текст. Трябва да подчертая, че Диалозите съдържат един много важен за западното монашество текст – Житието на св. Бенедикт (книга 2).

Двете съчинения са добре документирани с ръкописи и издания на гръцки и латински, а сега вече и с издания на първия старобългарски превод на Римския патерик и на църковнославянския чехо-моравски превод на Беседите върху Евангелието. Лексиката на Беседите е включена и в *Slovník jazyka staroslověnkého* на Чешката Академия на науките. Независимо от това и от редица проучвания преди всичко свързани с проблематиката на Римския патерик (най-вече относно преводача, времето и мястото на създаване на превода) много малко от въпросите са намерили непротиворечиви и убедителни отговори, а най-важното е, че нито един от основните езикови аспекти, валидни за оценката на всеки от тези преводи, не е бил изследван въз основа на пълен езиков материал чрез обстоен лексикален и синтактичен анализ. Към този най-общ контекст, който дава мотивировка за темата на дисертацията, ще добавя още няколко специфични, в известен смисъл уникални обстоятелства. И двете споменати съчинения имат един и същ автор – папа Григорий Велики, възхождат към латински оригинали, но пътят на рецепцията им в славянската книжнина е различен – Диалозите чрез посредничеството на гръцкия превод от

латински, а Беседите директно от латински. Независимо че двете произведения се различават в тематично и жанрово отношение, преводачите са използвали една и съща славянска езикова система, макар и в процес на развитие на Кирило-Методиевата норма и имаща локални характеристики.

Каква е степента на идентичност на езиковите средства зависи от особеностите на изходния текст, но най-нагледно се илюстрира от лексикалния материал (структура на лексиката и словообразуване). Трябва да посоча и хипотезите и споровете около авторството превода на Римския патерик както по отношение на езиковата информация на текста (включително и техниката на превода), но също така и недоизяснените въпроси за времето и мястото на превода. Нито един от тези въпроси не може да бъде обсъждан с успех без пълно проучване на словния фонд на Римския патерик, при това не сам за себе си, а в неговото отношение към корпуса на старобългарския канон – старобългарските ръкописи от X-XI век, както и към лексиката на онази много важна група старобългарски паметници, които са запазени в по-късни преписи от различни правописни редакции, но имат несъмнен старобългарски произход.

Тези аспекти са послужили за основа на избора на темата на дисертацията на Пресиян Борисов и основните насоки на изследването, за осъществяването на които е от първостепенно значение класическото образование на дисертанта, съчетано с магистратура по старобългаристика. Тук трябва да изтъкна, че работата на Пресиян Борисов по време на докторантурата се отличаваше с дисциплинираност, задълбочено и компетентно отношение към езиковите факти, в резултат на което е постигната ясна и систематична характеристика на разнообразен и труден за анализ и оценка материал. Изводите в дисертацията винаги са формулирани отчетливо и обосновано.

Сега, когато дисертационният труд е вече завършен, може да се прецени какви са конкретните резултати от изследването и до каква степен разработката на така замислената тема е допринесла за обогатяването на палеославистиката с нов фактологически материал, подкрепа или обосновани възражения към изказани хипотези, респективно нов поглед за търсене на отговор на нерешени въпроси. Ще проследя накратко приносите на дисертацията на Пресиян Борисов.

Обработен е голям по количество и труден езиков материал, старобългарски в съпоставка с гръцки и латински, което е гаранция за валидността на изводите – Пресиян Борисов прави цялостна ексерпция на

лексемите от първите две книги на Диалозите. Той характеризира подробно гърцизми, прабългаризми и онези, които са смятани за моравизми. Освен това последователно и задълбочено анализира словообразователните им особености, което, като се има предвид количеството на материала, е сериозен принос към старобългарското словообразуване. Този компетентен анализ не е самоцел – докторантът сравнява по тези показатели старобългарския превод на Диалозите с превода на Беседите, направен в чехо-моравска среда. По-нататък той предприема за първи път в науката широкомащабни сравнения с лексикалните и словообразователни особености на преводи от Кирило-Методиево време и от времето на продължението на тяхното дело в България. Своите лингвистични наблюдения Пресиян Борисов съпровожда с количествени характеристики, сравнявайки честотата на лексеми, суфикси или словообразователни модели. Защитим е изводът му, че изследваният материал не дава категорични свидетелства, че преводът на първите две книги от Диалозите е дело на двама преводачи. Дисертантът показва, че при превеждането първостепенно значение е имал смисълът, а не точното предаване на морфемната структура на съответната лексема в текста – източник.

Чрез сравнение на лексиката и словообразователните модели на преводите на Беседите и Диалозите Пресиян Борисов показва за първи път реалната степен на сходство между тези два превода. Той установява, че лексемите в превода на Диалозите, които не се срещат в превода на Беседите, възлизат на 46,8 процента от целия речников състав на превода на Диалозите, което показва различната преводна рецепция на двата текста. Авторът предлага обосновани обяснения за това положение. Съпоставката в дисертацията на лексиката на Диалозите (първите две глави) с лексиката на преводи или оригинални произведения, създадени в България, показва, че най-много общи лексеми има между Римския патерик и превода на Паренесиса на Ефрем Сирин, след това е Скитският патерик, следван от Симеоновия сборник (с най-ранен препис от 1073 г.), следван от Шестоднева на Йоан Екзарх, словата на Климент Охридски и Богословието.

След този обстоен анализ Пресиян Борисов дава надеждни аргументи в полза на мнението на Р. Поуп, че ранният превод на Диалозите на папа Григорий Велики (първите две книги) е направен от гръцки в книжовно средище на Първото българско царство от първото поколение книжовници след Методий.

Пресиян Борисов допуска, че може би това е станало в Преслав, преди да се е формирала напълно литературната норма на преславското книжовно средище.

Важна част от дисертационния труд са приложените речници и индекси, изработени акуратно и прецизно, благодарение на отличните познания на дисертанта по старобългарски, гръцки и латински.

Трудът на Пресиян Борисов съдържа много богата лексикална информация, структурирана и систематизирана по словообразователни модели, както и в индекси, която ще бъде ценна основа на бъдещи проучвания върху старобългарската лексика.

Въз основа на безспорните качества на дисертацията на Пресиян Борисов убедено препоръчвам на почитаемото жури да му бъде присъдена научната и образователна степен доктор.

22.02.2014

София

проф. д-р Ангелина Минчева-Игнатова